

Mégsem lehet mindezt egy nemzet szabadságra és önrendelkezési jogra törekvéséből származtatni, politikailag jogosnak tekinteni és morálisan elismerni. Az állítólagos nemzeti szabadságra törekvés határozott, olykor erőszakos megnyilvánulásait a nemzeti lobogó takarja el, ami más népek fölötti uralmat, ezek országát, lakóterületük elfoglalását és a népesség elnyomását szolgálja.

A nacionalista hatalmi törekvések Kelet-Európában különböző erőszakos cselekmények forrásai. Azok a nemzeti célok, melyek nem a közösség szabadságára és a polgárok demokratikus életvitelére irányulnak, hanem vissza kívánják állítani a nacionalista, illetve a nagy-nemzeti-birodalom uralmát, megtalálhatók voltak a nagy-szerbiai álmódosásokban és az újonnan alakult Oroszországban. A szovjet hatalomvesztés és a szovjet imperializmus visszametszése után bizonyos erők lendületesen törekednek arra, hogy Oroszország ismét betölthesse különleges történelmi küldetését, nem feltétlen a nyugati demokráciák útján haladva. Ezek az erők Zsirinovszkij köré csoportosulnak. Céljuk: „az orosz területek újraegyesítése”. Oroszország inkább saját hatalmi zónájának integrálására törekszik, semmint az országnak a világ népei közösségéhez való csatlakozására.

A kisebbségi kérdések tartós rendezése csak nyitott, toleráns társadalomban lehetséges. Az embereknek szükségük van kisebbségi jogokkal foglalkozó intézményekre. Nyugat-Európában érvényben van a Charta, és működik az Emberi Jogok Bírósága. Az ENSZ-nek határozottabban kellene az emberi jogok és a kisebbségi jogok ügyében fellépni. A hallgatás csak felbátorítja a jogtalanságot, és háttérbe szorítja a demokratikus rendet és a meg nem alkuvó nyilvánosság öntudatát.

Kádár József

Demográfiai tendenciák „keleten” és „nyugaton” az átfogó keleti rendszerváltás előtt és után

Fassmann, Heinz – Münz, Rainer: Demographische Tendenzen in Ostmitteleuropa und Österreich. Unterschiede und Auswirkungen. = Der Donauraum. 41. Jg. 2001. 4. H. 7–20. p.

A háború utáni kommunista rendszerek radikális társadalom-átalakítása, a politikai önérvényesítés jegyében elkövetetett kiáltó bűnök mellett, kítűnt a „felemelt” alsó osztályok igényminimum szintű eltartásával (lakhatás, foglalkoztatási biztonság, betegellátás stb.), valamint a népszaporulat érdekeit ténylegesen szem előtt tartó szociális gondoskodással. Ez a rendszerek korai időszakában, mintegy az 50-es évek közepéig jelentett lényeges változást az érintett rétegek korábbi életminőségéhez képest, és a szaporulat jelentős megugrásával járt, többé-kevésbé maga mögé utasítva a vasfüggöny másik oldalán elkönyvelhető átlagszámokat. 1960 körül a differencia minimálisra zsugorodott, illetve csak lengyel és szlovák viszonylatban folytatódott tovább a trend. Különböző stratégiáknak köszönhetően (Romániában például a terhesség-megszakítás rigorózus visszaszorítása nyomán) a 70-es években vagy részben már előbb következett újabb demográfiai hullám kiváltképp Magyarországon és az NDK-ban. Az egyes országokban előbb-utóbb visszaesés következett be, a szintek közelítettek a nyugati átlaghoz, mára pedig az alá estek. Elkezdvé Ausztriával, a nyugat-európai térfél régóta mérsékelt tendenciái mindenekelőtt az óvszerhasználat és ehhez is kapcsolódóan a tudatos családtervezés elterjedésével magyarázhatók, ami lassan a keleti régiókat is (bár nem egyenlően) eléri, és közrehat a differenciák kiegyenlítésében, sőt, megfordításában. Drasztikus csökkenés történt a rendszerváltások nyomán (a lengye-

lek, szlovákok, baltiak esetében inkább elhúzódva) – részint a tervezésre történő átállás, az évekkel halasztott szülések révén, amihez a folyamatos csökkenés már hozzásimult, de mindenekelőtt a politikai és szociális válságfolyamatok, a megélhetés elbizonytalanodása, a minimális szociálpolitikai biztonság elvesztése okán. A legutóbbi évek (1999–2000) adatainak tükrében népességfogyás következett be: Bulgáriában (–0,64), Lettorszáiban (–0,55), Észtországban (–0,50), Magyarországon (–0,48) és – kirívóan – Csehországban (–0,17) stb. Nulla-értéken áll Lengyelország, szerény szaporulattal pedig Szlovákia (0,08-cal). Összehasonlításként lásd az önmagában szintén nem túlságosan kiugró osztrák értéket: 0,03, azaz a szaporulat relatív csökkenése vagy stagnálása Nyugaton szembenáll az egyszerű reprodukcióérték alá süllyedt keleti csökkenéssel.

A népszaporulat Nyugaton és Keleten jelenleg már eltérő, relatív és abszolút csökkenése tartós folyamat, amiből prognózisok készíthetők akár 25–50 éves távra. De ehhez figyelembe kell venni más tényezőket is, úm.: a várható élettartam vagy a be- és kivándorlók száma. A 2001. évi helyzet szerint várható élettartam néhány értéke: Észtország és Lettország – (férfiak) 64, (nők) 75/76, Magyarország és Románia – 66 és 73/75, Bulgária, Litvánia – 67 és 74/77, Lengyelország, Szlovákia – 69 és 78/77, Csehország, Szlovénia – 71 és 78/79, Ausztria – 75 és 81. A sor eleje és vége között, főként férfiak szempontjából ijesztő távolság látható.

Ki- és bevándorlás tekintetében is igen vegyes a kép, országonként teljesen különböző tényezők határozhatják meg a mozgásokat. A migráció kelet- és közép-európai szintéren a rendszerváltás nyomán vált tulajdonképpen szabaddá, helyenként egyszersmind szociális kényszerrel. Erőteljesebb elvándorlást jegyez újabban is (1999. évi adatok): Lengyelország, Románia, Szlovénia és a balti régió; nagyobb mérvű bevándorlást: Magyarország, Csehország, valamint érdekes módon (Lengyelország kivételével) az előbbieket, azaz e három ponton a kétirányú mozgás egyszerre erős. De elsősorban a szaldókat kell néznünk (1999): Magyarország +153 000, Szlovénia +119 000, Csehország +85 000 fő stb., míg nem a lengyel, román és a Balti területen 11 és 76 000 körüli negatív értékeket produkált. (Bulgáriából nincs adat.) Ausztria mint évtizedek óta érintett, „rutinos” fogadóország a maga +244 000-es szaldójával természetesen itt is az élre kerül, de nem sokszorosan magasabb értékkel például Magyarországhoz képest. Figyelembe véve egyébként a népességmozgás zömmel pozitív szaldóit, valamint a természetes népességfogyás egyre magasabb számait, bátran ki lehet jelteni, hogy az EU-csatlakozásra váró országok semmi olyan veszélyt nem jelentenek Nyugat-Európa számára, mint amilyet kezdettől fogva mint rémképet fest le az irodalom vagy a sajtó az onnan várható bevándorlók „özönéről”. Ellenkezőleg: ezek az országok fogadnak majd tudatos elhatározásból bevándorlókat – a tartósan ígérkező demográfiai válság miatt.

Végezetül nézzük a jövő nagy valószínűséggel elképzelhető, nem túlságosan kecsegtető képét a demográfiai folyamatokkal kapcsolatban. 25, illetőleg 50 év távlatában várhatóan lecsökken a népesség Bulgáriában 20, illetve 25%-kal, a két kisebbik balti államban 12–17%-kal, Magyarországon 8–20%-kal, valamint Romániában. Csehország és Lengyelország 25 évig még megőrizheti mai népességarányát, 50 év távlatában azonban már kevésbé, és ezzel a prognózissal Ausztria mellé sorakoznak fel. E becslések negatív vagy stagnáló értékeit a jövő csak valami egészen váratlan, megváltásszerű pozitív fordulatok nyomán lehet képes megcáfolni, a reális fejlődés lehet még ezeknél rosszabb is.